

Anne Holappa

VUOSI IHAN E:NÄ - Humakin kokemuksia hankinnan painotuksesta sähköiseen aineistoon

Humanistinen ammattikorkeakoulu on lisännyt monimuoto- ja verkko-opetustarjontaansa. Ammattikorkeakoulun kirjasto on nyt vuoden ajan hankkinut ainoastaan sähköistä kursimateriaalia opiskelijoilleen. Sähköisellä aineistolla on puolensa, mutta kaikille se ei sovi. Opiskelu verkossa muuttaa monia käytäntöjä, ja tuo myös uusia haasteita.

Humanistisen ammattikorkeakoulun Humakin kirjasto on nyt elänyt ensimmäisen vuoden siten, että kaikki ammattikorkeakoulun opinnoissa tarvittava oppimateriaali on hankittu ja asetettu saataville sähköisenä.

Humakissa koulutetaan yhteisöpedagogeja, kulttuurituottajia ja viittoma kielen tulkkeja. Yhteisöpedagogiikka on jakaantunut useampaan suuntautumisvaihtoehtoon. Siihen kuuluvat muun muassa suosittu työyhteisöjen kehittäminen ja englanninkielinen adventure education -koulutukset. Koulutusta toteutetaan verkko-opetuksena, monimuoto-opetuksena ja tavallisena päiväopetuksena.

Johtoryhmän päätös e-aineistopainotuksesta

Humakin johtoryhmä päätti kokouksessaan 15.3.2022, että uuden opetussuunnitelman myötä Humakin kirjastoon hankintaan ensisijaisesti sähköistä aineistoa ja vain rajoitetusti painettua aineistoa. Uuden opetussuunnitelman myötä kaikki opintojaksojen pakollinen aineisto tuli olla saatavilla sähköisesti. Sähköisten oppimateriaalien rooli eri luokka-asteilla alakoulusta lukioon on kasvanut melko keskeiseksi viime vuosina. Näiden avulla pyritään perusopetuksessa vahvistamaan myös tieto- ja viestintätekniisiä taitoja.

Aina kun tulee uusi sukupolvi opiskelijoita, olemme lähempänä sitä, että tämä on uusi normaali: opetus on verkossa - myös kirjasto on verkossa.

Humakin tutkintoaloja pyydettiin toimittamaan keväällä 2023 kirjastolle listat siitä, mitä materiaalia he haluaisivat ja kuinka paljon yhtäaikaista käyttäjiä niillä tulisi olemaan. Tarve koski uuden opintosuunnitelman mukaista ensimmäisen lukuvuoden 2023–2024 toteutusta. Aikainen lähestyminen antoi kirjastolle mahdollisuuden ehdottaa vaihtoehtoisia materiaaleja toivottujen sijaan. Löytyisikö kenties edullisempaa tai uudempaa tai jopa avointa aineistoa aihepiiristä. Tämä oli mahdollisuus viedä kirjaston kokoelmaa myös enemmän avoimen saatavuuden suuntaan. Muutos tuli voimaan syyslukukauden alkaessa vuonna 2023.

Tuoreessa Sandra Hirschin toimittamassa teoksessa *Library 2035* esitettiin näkökulmia, joista käsin tarkastella kirjastoa ja sen tulevaisuutta. Ihan hyvä lähtökohta on miettiä toiminnan perusteita, eikä ottaa niitäkään valmiina: What is *this* library for? What is *our* library for? What is *my* library for? (Janus 2024, 10).

Kirjasto on aina jonkun tietyn yhteisön tarpeisiin luotu (Lankes 2024, 46). Meillä se tarkoittaa Humakin yh-

teisöä. Humakin kirjaston missio on edistää Humakin tavoitteita: tuottaa ja kehittää edelleen palveluja, jotka edistävät ja mahdollistavat Humakin opiskelijoiden, henkilökunnan ja kumppaneiden toimintaa Humakin tavoitteiden mukaisesti.

Kelle voin valittaa?

Monet opiskelijat, joita tapaan fyysisesti Humakin Helsingin kampuksen kirjastossa, ovat sitä mieltä, että painettu teos olisi parempi vaihtoehto kuin sähköinen aineisto. Suuri enemmistö, joka käyttää sähköistä materiaalia, ei anna palautetta.

Minulta on jopa kysytty, kenelle tästä päätöksestä voi valittaa. Sanoin, että voit valittaa vaikka minulle, mutta ei se välttämättä auta mitään. Sen jälkeen kysyin, mitä materiaalia opiskelija etsi painettuna. Sillä aina on mahdollisuus, että voin jotakin teosta ostaa myös painetun kappaleen kokoelmaamme. Vaikka painetun aineiston hankintabudjetti on pieni, se ei ole kuitenkaan nolla.

Valitettavasti juuri tämän opiskelijan toivoma teos oli loppuunmyyty ja e-kirja jäi ainoaksi mahdollisuudeksi. Muutosvastarinta on ymmärrettävää. Mutta aina kun tulee uusi sukupolvi opiskelijoita, olemme lähempänä sitä, että tämä on uusi normaali: opetus on verkossa – myös kirjasto on verkossa.

Palautetta on tullut siitä, että kaikkien ei ole helppo lukea e-kirjaa. Kai-

Vuonna 2023 Humakin opiskelijat ja henkilökunta lainasivat painettuja kirjoja vain 5 % kaikista lainoista. Tämä tarkoittaa, että lainatusta materiaalista sähköistä oli 95 %.

kissa dokumenteissa ei ole Lue ääneen -mahdollisuutta. Opiskelijat ovat pyytäneet kirjastolta lukuohjelmia sähköisille aineistoille – tai vaihtoehtoisesti oppimateriaalia äänikirjoina. Valitettavasti enemmistö oppimateriaaliksi valitusta aineistosta ei ole saatavissa äänikirjana toimittajiltamme.

Voi miettiä, onko ratkaisu hyvä ja tasapuolinen saavutettavuuden kannalta. Estääkö käytäntömme jopa jotakuta etenemästä ammattiin asti. Erikseen ovat ne opiskelijat, jotka lukuvaikeuksien tai muiden vastaavien ongelmien johdosta ohjataan Saavutettavuuskirjasto Celian piiriin. Tuleekin herkästi reagoida kaikkiin uudenlaisiin saavutettavuusmahdollisuuksiin.

Saavutettavuus nähdään tulevaisuuden kirjastossa yhtenä tärkeimmistä peruseriaatteista (Cooke 2024, 71). Uskotaan esimerkiksi, että Yhdysvalloissa kirjasto tulee olemaan yhteiskunnan suurin tasa-arvoistava tekijä (Watson 2024, 109). Korkeakoulu-kirjastoissa painottuu digitaalisuus ja avoimet aineistot (Pun & Anantachai 2024, 115). Tilastot otetaan kalenterivuosittain. Vuonna 2023 Humakin

opiskelijat ja henkilökunta lainasivat painettuja kirjoja vain 5 % kaikista lainoista. Tämä tarkoittaa, että lainatusta materiaalista sähköistä oli 95 %.

Riskeinä e-painotteisessa kirjastossa ovat myös verkon ongelmat tai muutokset joko omassa organisaatiossa tai palveluntarjoajan verkossa. Tammi-kuussa 2024 Humakin ezproxyn palvelinta vaihdettiin, joka sai aikaan sen, että sitä käyttävät e-kirjat eivät enää avautuneet.

Tällaisissa tilanteissa nojaaminen pelkkään e-aineistoon on riski, ja tilanne on helposti haavoittuva. Etukäteen täytyy miettiä mahdollisia varasuunnitelmia. Tietysti läheinen suhde it-palveluihin ja tilanteiden nopea ratkaiseminen yhteistyön kautta on tarpeen.

Keväällä Nuorisotutkimusseura läpikävi verkkosivu-uudistuksen, jonka seurauksena kaikki linkit heidän avoimesti saataviin julkaisuihinsa piti vaihtaa. Osa aineistosta oli käytössä Humakissa kurssimateriaalina. E-aineiston käyttö vaatii uudenlaista valpautta ja reagoimisnopeutta.

E ei tarvitse seiiniä

E-kirjat ovat usein kallis sijoitus, mutta niitä ylläpidetään vain sen aikaa, kun tarve ja käyttö on akuutti. Tilakysymys on puhututtanut monissa organisaatioissa viime vuosina; mitä tiloja tarvitsemme, mistä voisimme luopua. Sähköisen kurssimateriaalin hyviä puolia on, ettei sitä tarvitse varastoida ja siitä voidaan luopua hel-

posti sitten kun on tarveaika mennyt ohi tai aineisto on muuten vanhentunut. Sähköinen aineisto ei edellytä fyysisten tilojen kustannuksia – seinät maksavat – aina vaan enemmän.

Toisaalta täytyy muistaa, ettei kirjasto ole arkisto eikä museo. Etenkin oppilaitoskirjasto on dynaaminen ja muuttuva: se on käyttöä varten olemassa oleva instituutio. Mikäli jokin on organisaatiossa pysyvästi tai kauan säilytettävää, kirjasto ei ole ratkaisu.

Tilakysymykseen ja painettujen aineistojen määrään vaikuttaa myös se, että lähes jokainen Humakin kampuskirjasto on myös yhteiskirjasto. Toinen osapuoli kampuskirjastoissa on paikallinen opiston kirjasto. Niillä on oma kokoelmapolitiikkansa ja budjettinsa, ja ne suosivat vielä painetun materiaalin ostamista. Mutta esimerkiksi Helsingin kampuskirjasto muutti kesällä 2024 aikaisempaa pienempään tilaan. Sähköinen aineisto vähentää painetun materiaalin hankintatarvetta.

Fyysisen tilan lisäksi e-aineisto ei vaadi myöskään maksuja. Humak ei ole perinyt asiakkailtaan varaus- tai myöhästymismaksuja silloinkaan, kun sähköinen aineisto ei ollut vielä valitseva hankintamuoto. Sähköisen aineiston omatoiminen palautuminen lainausajan päätyttyä vapauttaa asiakkaat lopullisesti miettimästä lainojen myöhästymistä.

Kirjasto on opiskelijan ystävä

Kun Humakin kirjastotiimi on jo valmiiksi jakaantunut kampuskirjastoihin

Sähköisen aineiston omatoiminen palautuminen lainausajan päätyttyä vapauttaa asiakkaat miettimästä lainojen myöhästymistä.

pitkin maata, ja kaikki keskinäiset tapaamiset ovat verkossa, ajatus kirjastosta on helppo mieltää verkossa olevaksi tilaksi, joka vain koostuu useista toimintaympäristöistä.

Käytännössä suuri osa sähköisenä hankittavasta kurssiaineistosta on kotimaista, jolloin on suosittu enimmäkseen Ellibsiä, Alma Talentia ja Editaa. Oli kuitenkin yksi tutkintoala, josta oli vaikea löytää sähköistä materiaalia: viittomakieli ja tulkkaus. Tämän alan suhteen oli pakko tehdä poikkeus ja vaikka joitain käypiä e-oppimateriaaleja löydettiin Humakin kokoelmaan, kirjasto sai luvan myös painetun aineiston hankkimiselle.

E-aineistojen hankinnassa lähdettiin lehtoreiden toiveista. Aineiston piti olla sisällöltään oikeanlaista ja sen piti olla sähköisesti saataville asetettavissa niin, että usean yhtäaikaisen käyttäjän mahdollisuus toteutuu. Kansainvälinen seikkailukasvatuskoulutus oli jo pitempään käyttänyt osin englanninkielistä sähköistä aineistoa, joka ei vaadi fyysistä paikkaa. Lukuvuodessa suurimman osan ajasta koulutuksen opiskelijat viettävätkin maastossa: tunteilla, erämaassa tai koskenlaskussa.

Jokaiselle aloittavalle opiskelijaryhmälle pidetään kirjaston käytön opastus. Omassa opastuksessani keskitytään Humak Finnan käyttöön: kuinka haka-tunnuksilla kirjaudutaan sisään ja miten sen jälkeen sähköinen materiaali on löydettävissä ja käytettävissä. Yleensä alkuinfossa näytän tietyn tutkintoalan oman kurssikirjan hakemisen, miten se löytyy ja miten se avataan. Joskus tarvitaan lukuohjelma – näytän mistä löytyy ohje sen asentamiseen. Kerron, miten aineisto palautetaan tai miten se varataan.

Kirjastosta voi aina kysyä matallalla kynnyksellä, koska kirjasto on opiskelijan paras ystävä. Tiedonhaun ohjausluennot myöhemmässä opinnäytetyövaiheessa pidetään myös verkossa. Sähköisen aineiston käyttö vaatii opiskelijalta tiettyjä perustaitoja tietotekniikassa. Mutta, jos opetus on pääosin verkossa toteutettavaa, opiskelijalla lähtökohtaisesti pitääkin olla perustaidot.

Pelkästään sähköisen kurssikirja-aineiston ylläpito vaatii kirjaston henkilökunnalta jatkuvaa seurantaa. Esimerkiksi Ellibsin kaltaisissa palveluissa, joissa lisenssin aika tai lainamäärä on nopeasti loppumassa, vaarana on, että kesken kurssin opiskelijoilta loppuu pääsy kurssilla vaadittavaan e-aineistoon, ellei ole valppaana.

Aina tulee muistaa myös muut kirjastot, joskin oman oppilaitoksen kirjastolla on tietynlainen velvollisuus tarjota kurssikirjallisuutta kokoelmassaan. Kun verkko-opiskelijat ovat pitkin maata, edelleen on olemassa

kattava kunnallinen kirjastoverkosto, jonka palvelua voi hyödyntää. Samoin monella paikkakunnalla on muiden korkeakoulujen kirjastoja. Vaikka Humakin tarjoama kurssikirja on sähköinen, sen voi aivan hyvin lukea myös painettuna, jos painetun saa käsiinsä. Finna.fi -palvelun kautta Humakin kampuskirjastoihinkin on tullut asiakkaita, jotka ovat nähneet, että siellä on saatavilla joku tietty, jota ei muualta löydy. Korkeakouluopiskelijoilla korostuvatkin nykyään aineiston paikantamisen taidot.

E muuttaa kaikkea

Kun kirjastoaineiston painopiste muuttuu sähköiseen aineistoon, seuraa useita merkittäviä muutoksia perinteiseen kirjastoon verrattuna.

- Kirjaston fyysisen tilan tarve muuttuu ja antaa mahdollisuuksia muuntaa tiloja muuhun käyttöön.
- Pääsy ja saatavuus paranevat: sähköinen aineisto on helposti saatavilla verkossa milloin tahansa ja missä tahansa, mikä lisää kirjaston palveluiden saavutettavuutta. Käyttäjät voivat ladata tai lukea materiaaleja suoraan omilta laitteiltaan ilman tarvetta fyysiselle vierailulle kirjastoon. Myöskään aineistoa palauttamaan ei tarvitse lähteä.
- Valikoima laajenee: sähköiset kirjat ja lehdet tarjoavat mahdollisuuden tarjota laajemman ja monipuolisemman valikoiman aineistoa, sillä fyysisiin rajoituksiin, kuten hyllytilaan, ei enää törmätä.
- Sähköinen aineisto mahdollistaa

interaktiiviset ominaisuudet.

- Sähköinen aineisto vähentää tarvetta fyysisille kirjoille ja paperille, mikä voi pienentää kirjaston ympäristöjalanjälkeä ja edistää kestäväää kehitystä.

Verkkopainotteinen opetus ei ole ainoastaan kirjaston toimintaa muuttava asia. Verkkopainotukset ovat näkyneet positiivisesti myös yhteishauissa. Verkkopainotuksen toinen puoli on se, miten saadaan opiskelijat tuntemaan yhteisöllisyyttä, kun ei tarvitse tai edes voi olla läsnä.

Humakin opiskelijajärjestö Humako julkaisi keväällä 2024 kannanoton, jossa se toivoi, että Humak tekisi toimia, jotka tukisivat yhteisöllisyyttä kampuksilla ja opiskelijaryhmissä. Humakilta toivottiin aktiivista panostusta siihen, että kampuksilla käyminen koettaisiin mielekkäänä ja tärkeänä. Myös kirjasto on noussut esille paikkana, joka voisi tarjota sekä fyysisen että virtuaalisen yhteisöllisyyden paikkoja. ✦

Lähteet

COOKE, NICOLE A. (2024). Equity is a necessary foundation. Teoksessa: Hirsh, Sandra 2024. *Library 2035: Imagining the next generation of libraries*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield Publishers, 71–77.

JANES, J. (2024). The Janus Library. Teoksessa: Hirsh, Sandra 2024. *Library 2035: Imagining the next generation of libraries*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield Publishers, 7–12.

LANKES, R. D. (2024). There is no future of libraries. There are many. Teoksessa: Hirsh, Sandra 2024. *Library 2035: Imagining the next generation of libraries*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield Publishers, 43–48.

PUN, R. & ANANTACHAI, T. (2024). Content considerations in research and academic libraries. Possible pathways by 2035. Teoksessa: Hirsh, Sandra 2024. *Library 2035: Imagining the next generation of libraries*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield Publishers, 115–120.

WATSON, K. (2024). The future of libraries. Adapting our mission and our buildings to demographic growth and change. Teoksessa: Hirsh, Sandra 2024. *Library 2035: Imagining the next generation of libraries*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield Publishers, 109–114.

Kirjoittaja

ANNE HOLAPPA

Humanistinen ammattikorkeakoulu HUMAK

anne.holappa@humak.fi

<https://orcid.org/0000-0003-3044-0173>

